

1. УВОД:

Почетак превентивне медицине у Србији, као и први покушаји рада организоване здравствене службе, обично се везују за догађаје од пре 164 године за доношење Сретењског устава (1835. године) и уставне промене (1838/39. године), којима су ударени темељи српске државности.

Зачетке организоване здравствене службе и превентивних активности на тлу данашње Републике Србије је могуће идентификовати у далекој прошлости. На тлу Србије су у XI веку измишљене кашика и виљушка и поставиле се прве норме за изградњу великих градова у сврху одбране или живота становништва (XIII век), али су и прописани први санитарно-хигијенски стандарди живота, као и прописи о изградњи - где се и шта може градити, прописи о употреби воде - одакле се може користити вода за људску употребу као и прописи о сахрањивању мртвих - где и како се врши сахрањивање посмртних остатака (XVII век), и како се бранити од морија које су харале народом.

Слика 1:
Растко Њемањић -Свети Сава
/ Рад Уроша Предића /

/ ИЗВОР: <http://svetidimitrije.no/veronauka/1577/vaznost-veronauke-u-vaspitanju-dece.htm/>

Посебан допринос организованог заштити здравља је дат у делу Растка Немањића - Светог Саве "*Крмчија*", у којем су изложене прве идеје у којима се регулише социјално старање и заштита а нешто касније у "*Душановом законуку*" је дата широка збирка законских прописа којим су се уређивале многе области живота људи у средњовековној Србији. Ови прописи су у већој или мањој мери имали утицаја на живот и здравље људи тадашње Србије.

Слика 2:

Призренски рукопис Душановог законика - / лево /
 Цар Душано (око 1308- 1355.) Фреска из манастирске цркве у Леснову, око 1350.
 године - / десно /

/ Извор: www.guskova.ru/.../zakonik/rukopisi/Prizrenski/

/ Извор: [sr.wikipedia.org/wiki/ Душанов_зако. /](http://sr.wikipedia.org/wiki/Душанов_зако./)

У Манастиру Хиландар као центру средњовековне напредне мисли и православља, је настао први зборник средњовековних медицинских прописа познат под називом *"Хиландарски медицински кодекс"*. *"Рударски закон"* деспота Стефана Лазаревића је такође дао основне смернице о обавезном проветравању рударских окана, којим се прописује начин на који се мора чувати здравље запослених у рударским окнима - у једној значајнијој привредној делатности тога времена.

Слика 3:

Манастир Хиландар

/ Извор: [www.zaduzbine-nemanjica.rs/ Hilandar/index.htm /](http://www.zaduzbine-nemanjica.rs/Hilandar/index.htm/)

Вековна владавина турске имерије није оставила у аманет прошлости значајне умове и достигнућа на подручју здравствене заштите и санитарне бриге о становништву. Слабљење турске империје и приближавање напредним европским мислима, схватањима и деловању доноси слободарски дух у Србију и напредне мисли о здрављу, медицини и хигијени. После Првог Српског устанка на овом пољу је значајније новине увео Карађорђе Петровић уређењем и санитарном организацијом свога града - слободне територије у окупираној Србији, данас познатом као "Карађорђево град".

Кнез Милош Обреновић схвата значај медицинске науке за здравље становништва и први прихвата напредну медицинску мисао Европе па тако оснива прво карантинско одељење за заразне болести са санитетом у Београду.

Први *Устав државе Србије* из 1838. године, параграфом 19 задужује попечитељство унутрашњег дела да брине о санитетским пословима државе преко "*оделениа карантинско и санитетско*". Од те године су Гранични карантини бранили Београд и Србију од уношења заразе и заразних болести.

"Законом о устроениу општина" донетог 1839. године, управитељствима вароши подељена су задужења да, поред осталог, брину и о санитету, општем здрављу, чистоћи, калдрмисању улица и давању дозвола за отварање радњи.

Слика 4:
Милош Обреновић
(18. март 1780 – 26. септембар 1860)
/ Извоп<http://www.wikimedia.org/>

Милош Обреновић 8. јула 1839. године прописује „*Правила о калемљењу богиња*“- прво упутство за вакцинацију. Он је такође 21. октобра 1859. године, донео Одлуку на основу које се у Београду оснива "*једна мала лабораторија за преке санитетске потребе*", која је добила задатак да „испитује јело и пиће штетно или сумњиво“ чиме се у ствари постављају темељи санитарног надзора над прехранбеним производима - над јелом и пићем .

Доношењем "*Наставленија за окружне лекаре и физикусе*" које је донето 21. августа 1839. године; Закона о подизању и усторјству болница донетог 27 марта 1865. године; "*Закона о устројству Сталног лекарског одбора*" 4. априла 1869. године, и нарочито, "*Закона о уређењу санитарске струке и о чувању народнога здравља*" који је донет 30. марта 1881. године, постављени су темељи организоване превентивне медицинске делатности у Србији и санитарном надзору.

Слика 5:
Милан Јовановић Батут
/ Извор <http://www.wikimedia.org/>

Крај XIX и почетак XX века обележен је интензивнијим напорима на подизању здравствене културе и ширењу активности преко разних удружења, невладиних организација, чак и школа које су функционисале унутар ових удружења и друштава. Неопходно је свакако споменути *Друштво за сузбијање алкохолизма* основано 1901. године чије су оснивачи били др. Јован Дантић и др. Милош Поповић; *Друштво за чување народнога здравља* које је основано 1902. године; *Друштво за школску хигијену и народно просвећење* основано 1905. године и чије је оснивач био чувени др. Светозар Марковић, *Друштво „Српска мајка”* које је основано 1910. године и чије је оснивач био оснивач др. Јован Јовановић, као и многа друга друштва, фондове и институције са хуманистичким и филантропским програмима и социјалномедицинским садржајем рада.

У овом периоду, и касније, долази до оснивања и почетка динамичног развоја две најзначајније државне институције које чине темеље данашњег система здравствене заштите становништва Србије: Медицинског факултета у Београду који је основан 1919. године и Централног хигијенског завода који данас носи име *Институт за заштиту здравља Србије "др. Милан Јовановић - Батут"* основаног 1924. године а посебан допринос у појави, формирању и организацији институција здравствене и хигијенске заштите заузима генијална личност доктора Милана Јовановића Батута чије име Институт носи у знак почаст и поштовања

Осим ових дешавања значајнији догађаји за здравље и здравствену заштиту у Србији представљају:

- оснивање прве *Хемијске лабораторије* у Београду 1909. године;
- оснивање прве *Бактериолошке лабораторије* у Београду 1910. године;
- оснивање *Завода за стерилизацију млека* у Београду 1916. године
- оснивање *Завода за испитивање животних намирница*
- оснивање *Одељења за дезинфекцију стерилизацију ствари намијењеним продаји*;
- оснивање *Епидемијске болнице* 1917. године;
- основање *Мобилног епидемијског санаторијума* 1917. године;
- основање *Завода за уништавање гамеди* 1917. године;
- основање *Министарства за народно здравље Краљевине СХС* 1918. године;
- основање *Стална епидемијска комисија* чији је председник Др.Милан Јовановић Батут уједно и председник Главног санитетског савета Министарства 1919. године;
- Излазак „*Гласника Министарства за народно здравље*“ септембра 1919. године;
- основање прве *Здравствене задруге* 1921. године;
- основање *Бактериолошке станице и Лабораторије за тропске и паразитарне болести* у Београду 1922. године;
- основање *Института за социјалну медицину и Војно хигијенског института* 1923. године;
- основање прве здравствене општине 1920. године;
- основање *Дезинфекционог завода* у Београду 1934. године.

У току овог периода се дешавао процес трансформације и значајног унапређења на пољу очувања и унапређења здравља становништва као и значајна унапређење и трансформације у служби санитарно-хигијенског надзора, санитарне инспекције. Ови су процеси унапређења и развоја трајали су све до седамдесетих година XX века.

Средином XX века Служба над превенирањем заразних болести и других фактора који могу угрозити здравље људи, била је саставни део здравствене службе у оквиру Органа управе са циљем очувања народног здравља. Седамдесетих година тог века умањен је значај превентивног санитарног надзора, тиме што је из тадашњег закона о санитарној инспекцији изостављена одредница о Служби од општег друштвеног интереса и њена организација је поверена општинама.

У овом периоду се јављају први покушаји да се санитарни надзорни органи који су тада називани "санитарци" - виши санитарни техничари - данас санитарни инжињери, потисну из санитарног надзора, а тиме и из санитарне инспекције увођењем и у Закон о санитарној инспекцији који је тих година био на снази термина "мање сложени послови" који деградира, обезвређује и умањује значај ових кадрова. Следећи корак дерогирања санитарног надзора се огледа у постепеном и систематском губитку надлежности над прометом и производњом отрова, јонизујућим зрачењем, над диспозицијом отпадних вода и на крају до губитка највећег дела превентивног надзора над локацијом, пројектно-техничком документацијом и изградњом објеката (стамбено-пословних објеката, занатских објеката, објеката за производњу животних намирница, за промет животних намирница, угоститељства, здравства...).

Данас су, Законом о санитарном надзору, послови санитарног надзора поново добили статус општег интереса за Републику и у надлежности су Министарства здравља Републике Србије.